

LBRIS

We know
books

Colecția *Planeta București* este inițiată și coordonată de
SILVIA COLFESCU

Copyright © Dan Roșca, 2024

Copyright © pentru prezenta ediție, Editura Vremea, 2024

Coperta: Silvia Colfescu

Foto coperta I: *Factură emisă în 1916 de un important magazin
de bijuterii și ceasuri din București
(colecția Dan-Cătălin Buzdugan)*

Redactor: Claudia Drăgănoiu

Corector: Alexandra Ciuciulin

Tehnoredactor: Dan Amza

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ROȘCA, DAN

Amintirile Bucureștilor : ceasornicari, giuvaiergii și gravori /

Dan Roșca ; pref. de Emanuel Bădescu. - București : Vremea, 2024

ISBN 978-606-081-213-5

I. Bădescu, Emanuel (pref.)

67

68

Editura Vremea este acreditată CNCS, categoria B,
domeniul *Istorie și Studii culturale*

DAN ROȘCA

AMINTIRILE BUCUREȘTILOR
ceasornicari, giuvaiergii și gravori

Prefață de Emanuel Bădescu

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2024

CUPRINS

CÂTEVA PUNCTE DE VEDERE	7
ECOURI DIN VREMURI DE DEMULT	9
„Ora turcească”	19
Știri din lumea largă	20
CASA RESCH	23
O CRONOLOGIE A FIRMEI RESCH	24
Asociații noi firme	29
DOMENIILE DE ACTIVITATE ALE FIRMEI	31
Argintari	31
Orfevrăria Christofle	33
Firma M.H. Wilkens & Söhne	33
Experți evaluatori ai metalelor și pietrelor prețioase	34
„Afacerea” Găetan	34
Gravuri făuritori de ordine și medalii	36
Ordinul Steaua României	37
Ordinul Coroana României	38
Colecția numismatică a Casei Resch	41
Ceasornicari	41
Junghans	42
Casa Patek Philippe	43
Relația bijutierilor Resch cu suveranii țării	44
Spada de onoare dăruită lui Carol I	45
CÂTEVA CUVINTE DESPRE FAMILIA RESCH	48
Posibile rubedenii ale bijutierilor	51
Generozitatea și spiritul civic al bijutierilor Resch	52
Proprietățile familiei Resch	53
POVESTEA IMOBILULUI RESCH	54
Cine a construit casa din Piața Teatrului?	56
Nicolae Hristu și aventurile sale financiare	56
Relația durabilă dintre J. Resch și E. Wolsch	59
Primii chiriași	59
Hotelul English și chiriașii săi	64
Un fapt surprinzător	67

PROBLEMELE FINANCIARE ȘI FALIMENTUL	197
Primele semne rele	197
Lupta cu falimentul	198
Ce a mai rămas?	202
D. WORMSER ȘI SUCCESORII SĂI	203
<i>Chestiunea prăvăliilor de la etaj</i>	205
Successorii	207
<i>Comunitatea elvețienilor și amintirea ei, ce dăinuie încă</i>	207
<i>Familia Weill</i>	210
Un fost ucenic al firmei Wormser-Weill	212
O veste bună	212
WEISSBLÜTH	214
<i>Escrocul</i>	214
<i>Asociatul</i>	216
<i>Procesul</i>	218
<i>H. Weiss</i>	219
<i>Un alt distribuitor Longines</i>	222
PORTRETE SUMARE DE BIJUTIERI ȘI CEASORNICARI	224
Ceasornicarul Bruno Ruppel	224
Argintarul Gheorghe Pazan	225
„ <i>Chestia</i> ” <i>Ghenadie</i>	227
Arnold Künstler	228
Moritz Hirschhorn	231
<i>Întreprinzătorii evrei</i>	233
CE-AR MAI FI DE SPUS?	235
SURSE BIBLIOGRAFICE ȘI NOTE	239
GLOSAR	267

CÂTEVA PUNCTE DE VEDERE

Cu răbdarea și meticulozitatea unui arhivist, Dan Roșca revoluționează istoriografia Bucureștilor. Cărțile ieșite de sub pana sa detaliază, fiecare în parte, câte un domeniu de activitate, dar, la grămadă cu altele, și în alte istorii dedicate orașului, istorii care mai degrabă ar trebui intitulate sinteze, sau compendii. Este o ambiție care înspăimântă, pentru că Istoria Bucureștilor în viziunea sa însumează nu un volum sau două, ca la ceilalți autori, ci o sumă de volume de dimensiuni apreciabile, în funcție de tezaurul documentar disponibil. Cum reușește, mai ales cum nu obosește căutând prin periodice un nume, o firmă, o legătură vizibilă sau, mai dificil, presupusă, depășește puterea mea de înțelegere. Pentru că asta înseamnă un sacrificiu acceptat și o sfidare a limitelor răbdării. Căutarea de acest gen, înainte de a-ți afecta vederea, te stoarce de vlagă și te îmbie la renunțare, măcar pentru o vreme. Am pățit-o de multe ori, parcurgând numerele *Monitorului Oficial*, deseori fără cine știe ce revelații sau lămuriri. Scriu în cunoștință de cauză. Pentru el este, fără doar și poate, un simplu obstacol de trecut cu piciorul. O dovedește bibliografia atașată lucrării, ca un steag victorios pus pe citadela cucerită. Însumează mii și mii de pagini citite rând cu rând, pentru că, altfel, nu și-ar avea rost citarea lucrărilor și menționarea paginii. Căci, știi bine, rareori găsești ce te interesează răsfoind.

Multe firme de ceasornicari, gravori și bijutieri comentate biografic de Dan Roșca îmi erau cunoscute: cea a lui Carniol și cea a lui Radivon, ca să dau două exemple. Însă le cunoșteam doar ca nume, fără suportul biografic aferent. Nu știam că unul era evreu și celălalt român, îmi sunau ca nume franțuzești absolut normale, într-un București cosmopolit. Cum îi stă în fire, el i-a privit din perspectivă genealogică, desenând din cuvinte arbori cu ramuri întinse, în unele cazuri, până în zorii veacului al XIX-lea. Pe de altă parte, a tratat fiecare personaj din carte fără părtinire, cu bune și rele, unii fiind filantropi, alții, spre ghinionul firmei lor, dând târcoale escrocheriei. Să nu se înțeleagă că

informațiile picante au vreo greutate în această nouă carte a lui Dan Roșca: sunt artificii pe un cer senin. Valoarea ei rezidă în informații și în citatele care le dau viață, uimind acribia de care dă dovadă autorul, când adună și lipește mii de date care, luate separat, nu spun nimic – sau mai nimic.

Citind și recitind *Amintirile Bucureștilor. Ceasornicari, giuvaiergii și gravori*, am vizionat o panoramă a vieții bucureștene pe întinderea unui secol, până în anii copilăriei sistemului comunist, epocă ce a echivalat cu decesul Capitalei elegante și prețioase, amatoare de bijuterii și ceasornice scumpe.

EMANUEL BĂDESCU

ECOURI DIN VREMURI DE DEMULT

Întrucât este posibil ca titlul acestui volum să stârnească nedumerirea unor cititori, este util să arătăm că aceste două categorii de comerț și meșteșugărie trebuie tratate împreună, întrucât, odinioară, era ceva obișnuit ca, în prăvăliile în care se vindeau bijuterii, să se vândă și ceasuri de tot felul [1, p. 304] (într-o oarecare măsură, acest obicei s-a păstrat până în zilele noastre).

Este binecunoscut faptul că bijuteriile – deci, și creatorii lor, giuvaiergii – există de când lumea. Cât despre ceasuri (vorbit despre cele clasice, care *ticăie*), ele au apărut numai în momentul când mecanica fină a atins un anumit nivel de dezvoltare. Acum trei secole, fascinat de exactitatea acestor mecanisme, savantul Isaac Newton (1643-1727 [2]) „îl reprezentase pe Dumnezeu ca pe un ceasornicar cosmic care a creat mecanismul fizic al Universului în așa fel încât să funcționeze pentru binele oamenilor, apoi l-a lăsat să meargă de la sine” [3].

Ne vom referi, în continuare, la averile și opulența atotputernicilor care au viețuit în *spațiul mioritic*, pe care documentele vechi le descriu în repetate rânduri. Giuvaiericalele și ceasurile vor fi discutate împreună, urmând, atât cât e posibil, un fir cronologic, și *trăgând cu ochiul*, din când în când, și la cele ce se petreceau pe meleagurile Moldovei. Totodată, vom da la iveală și cele mai vechi știri despre meșterii și comercianții ce făureau și vindeau aceste lucruri de preț.

În vechea limbă românească, aceste giuvaiere de preț se numeau *scule* [4, p. 532] (poate de aici vine expresia referitoare la cineva care vrea să pară mai important decât este: „se dă mare sculă”).

Pe la 1900, un prestigios istoric și harnic cercetător al arhivelor scria: „Din secolul XVI și până acum o sută de ani, Țările Române au

fost renumite pentru diamantele, rubinele, smarandele și mărgăritarele ce aveau strămoșii noștri. Cu niște pietre de o mărime colosală, Kiajna Doamna, fiica lui Petru-Rareș, soția lui Mircea-Ciobanul la București, muma Domnilor [...] care stau pe ambele tronuri ale Țărilor Române, Kiajna Doamna, pe care toți ambasadorii creștini de la Constantinopole o cunosc sub numele de *Mircioaia*, câștigă [de partea ei] haremul Sultanului și, mai cu seamă, pe atotputernica Sultan-Validé, numită Nur-Banù, cu niște smarande și niște mărgăritare cum rar se puteau vedea, [chiar și] la Constantinopole” [4, pp. 679-680]. Aceste lucruri se petreceau pe la 1560 [5] (Și Petru-Vodă Rareș, părintele Doamnei Chiajna, câștigase, la timpul său, bunăvoința Înaltei Porți, dăruind fetei Sultanului două mărgăritare „mari cât perele” [4, p. 680]).

Același autor ne spune că „artele decorative și *sculele*, adică, lucrurile prețioase, fie de biserici, fie pentru împodobirea omului și a casei, au fost o minune de bogăție în Țările Române, în ultimele trei secole. Dacă pe sfert s’ar fi păstrat ceva din ele, Muzeul Artelor decorative din București ar fi fost unul din cele mai bogate din Europa” [4, pp. 532-533].

De fapt, domnitorii mai vechi fuseseră la fel de bogați. În plus, nu toate obiectele prețioase erau destinate a fi podoabe personale. Pentru a se pune bine cu Cel de Sus, în Muntenia, începând cu Vlad Țepeș (1448, 1456-1462, 1476 [6, p. 294]), „n’a fost Domn, n’a fost Doamnă care să nu dea parale și *scule* [de] aur, argint și pietre prețioase la mănăstirile creștine ortodoxe ale Asiei, ale Africei și ale Peninsulei Balcanice” [4, p. 259].

În jurul anului 1550, pe ruta comercială transilvăneană, sosesc la noi obiecte din aur și argint și „se mai aduc, după ce brașovenii percep asupra-le piperate [comisioane], articole de la Gratz, de la Augsburg și de la Nürnberg, de unde [...] vin în București ceasornice, din care unele costă câte 250 de florini de Rhin, iar alte orologii, care au și oglindă, numai 166 florini” [4, p. 445] (datorită formei lor, ceasurile ce veneau din aceste localități nemțești erau numite, în ținuturile noastre, „ouă de Nürnberg” [7]).

În acei ani, „ungurii rămâneau cu gura căscată, când jupânițele române, fugite peste munți, în Ardeal, lăsau la ei, în depozit, giuvaiericalele și *sculele* lor. Le admirau cu atâta nesaț și cu atâta patimă, încât, în dese rânduri, nu le mai dau îndărăt deloc”. Pentru o asemenea faptă, tot atunci, pe la 1550, Despina, văduva fostului domnitor al Munteniei Neagoe Basarab [8], „se judecă cu unul, la Sibii” [4, p. 678] (la fel, câțiva ani mai târziu [9], văduva unui demnitar al lui Pătrașcu cel Bun „rămâne săracă, de vreme ce un magnat ungar nu’i mai dă’ndărăt marile bogății în *scule* și pietre prețioase ce lăsase la dânsul” [4, pp. 678-679]).

În lucrarea sa *Istoria industriilor la români*, Nicolae Iorga ne spune că, „în veacul al XVI-lea, ceasornicele se cereau și se reparau în Ardeal; într’un caz, la 1554, Alexandru Lăpușeanu trimete din Moldova argint pentru a i se face un ceasornic la Brașov” [10, p. 74].

La 1580, „bogățiile lui Petru Cercel – tânăr ambițios, din familia Drăculeștilor, aflat la Paris, spre a obține sprijin în vederea urcării pe tronul Țării Românești [11] –, mărgăritarele și rubinele și smaraldele [...] luase[ră] ochii lui Henric III și [ai] tuturor curtezanilor de la strălucita Curte a Casei de Valois” [4, p. 530].

Este bine de știut că „Cercel” nu era un nume, ci o poreclă, datorată faptului că viitorul voievod al Munteniei (1583-1585 [6, p. 294]) obișnuia să poarte, la una din urechi, un preafrumos mărgăritar. Cu acea minunată podoabă și cu „atâtea pietre prețioase” pe care le adusese cu el, tânărul valah „revoluționează fastuoasa Curte a Casei de Valois și pe efeminatul Henric III, în castelele de la Blois și Chenonceau” [4, p. 680].

După câțiva ani, un alt cronicar notează: „Se vorbea, în tus-trele provinciile Daciei Traiane, se dusesse pomina, în Muntenia, în Moldova și’n Transilvania, de colecțiunea de mărgăritare a lui Mihai Viteazul” [...], pe care, acesta, avându-le cu el – în ianuarie 1601, când călătorea spre Viena [12] –, „ungurii, pe lângă Deva, ori pe lângă Lippa, făcură ce făcură și i le furară, împreună cu alte *scule* de argint și de aur” [4, p. 530].

Pe la 1630 [6, p. 294], „se mânca, în București, la Curtea lui Leon-Vodă, în vase de aur [și] în vase de argint”.

În 1632, „magnații Ungariei făceau zâmbre vorbind de piatra prețioasă (diamantul *rarae magnitudinis et elegantiae*)”, pe care Gabriel Movilă [4, p. 530], fost domnitor al Munteniei [6, p. 294], o trimisese în dar principelui Transilvaniei, pentru ca acesta „să stăruiască la Poartă” așa încât el să recapete tronul țării [4, p. 530], însă acțiunea sa fu fără rezultat [6, p. 294].

„Giuvaiericalele Teodosiei, soția lui Vasile Lupul – domnitor al Moldovei, 1634-1653, 1653 [6, p. 296] –, giuvaiericalele Domniței Ruxandra, fiica lui Vasile Lupul și, mai cu seamă, pietrele de la *surguciul*, adică *l'aigrette*, [de pe turbanul] acestui prea bogat Domn, au rămas legendare în cronicile moldovene și polone” [4, p. 680].

Unii istorici admit că, pe la 1650, voievodul Matei Basarab a ridicat, din zid, un sfânt lăcaș, în incinta Mănăstirii Zlătarilor – adică Biserica Zlătari, pe care o știm cu toții –, pe locul unuia din lemn, ce fusese construit de membrii breslei *zlătarilor*, ce cuprindea meșterii aurari și argintari [13, p. 72] (este cea mai veche menționare a acestei corporații bucureștene).

În aceeași perioadă, în orașul Iași – care, din anumite puncte de vedere, se arăta mai avansat decât Bucureștii –, activau doi ceasornicari: „Gașpar Calie franțuzul” (Gaspard Caillé), care, îmbogățindu-se, cumpărase casa unui boier, și Petre, probabil român. Atunci, era vorba, mai ales, despre „ceasornice *de sân* (iar sarcina ceasornicarului stătea numai în a le drege)” [10, p. 74], însă documentele moldovenești vorbesc și despre ceasornicele [de] *besactea* (adică cele ce se țineau într-o cutie frumoasă, destinată păstrării lucrurilor de preț [14]). În tot cazul, numărul clienților lui Caillé și Petre era în continuă creștere. Așa se explică faptul că, în anii următori, lor li s-au adăugat și alți ceasornicari: un *jidov* „de la Han” și altul, venit de la Geneva, pe nume Arlaud, care, părăsind orașul Iași, a fost înlocuit de grecul Grigore Teodoridi. Prin acești meșteri, se comandau ceasornice în Germania, nu numai pentru moldoveni, dar și pentru turcii de seamă din Constantinopol [10, pp. 113-114].

Începând cu 1665 [15], „bietul Gheorghită-Ștefan, surghiunitul Domn al Moldovei, nu trăiește la Stettin, în Pomerania, ani de zile, decât, când vânzând, când amanetând, lui Ioachim, electorul de Brandenburg, frumoasele sale diamante și smarande” [4, p. 680].

Minunându-se de atâta bogăție, un scriitor cu har, care cercetase bine vechile cronici, ne descrie „o jupâneasă română din secolul XVII, îmbrăcată într’o ie cu *leasă* (?) de mărgăritare împletită; o rochie de *hataia* (țesătură fină de mătase) cu flori de *fir*, pe cap cu o nvelitură, cu acele ei, și, pe deasupra, cu ișlicelul cu flori de mărgăritare și cu pietre, la gât, cu douăsprezece șiruri de mărgăritare mari, sau cu un *left* de diamante cu piciorușele de smarande; în urechi, cu cercei cu câte trei picioare de diamanturi mari; la mâini, cu o pereche de brățări cu diamanturi mari, roz; în degete, cu inele cu diamanturi *ghiorghiolé* (roz) și rubine; pe umeri, cu o *dulamă* (haină scumpă, pentru ceremonii) de *lastră grea* (stofă scumpă de lână), cu blană de samur, cu nasturi de aur cu diamante și rubine; și, am uitat *paftalele* [de] la brâu, *paftalele* (încheietorile cingătorilor), care erau o comoară și un cap d’operă de lucru *à jour*, în aur, cu pietre scumpe (Paftale cu bolduri/ Lăsate pe șolduri/ Paftale cu zale/ Lăsate pe șale). Și, am mai uitat frunzele de pietre scumpe, legate în argint, pe care jupânița le risipea pe piept. V’o puteți închipui lesne ca pe o adevărată împărăteasă bizantină, sau ca pe o icoană, pe veșmintele căreia religiozitatea și evlavlia drept-credincioșilor au [în]grămădit, în neștire, aur, argint, fir, pietre prețioase și mărgăritare (Într’o ie/ E-o moșie/ În trei ii/ Sunt cinci moșii)”. De unde aveau aceste femei atâtea bogății? „De la părinți și de la bărbat, pe urmă, după fapte și viață” [4, pp. 681-682].

Într-un document din 1675, este pomenită din nou mahalaua Zlătarilor, așezată lângă biserica cu același nume și făcând parte din Plasa Târgului [13, p. 359].

În noiembrie 1692, când s-a căsătorit cu feciorul domnului Moldovei, Stanca, una dintre fiicele lui Constantin Vodă Brâncoveanu – care, din cauza bogăției sale fabuloase, era poreclit de turci „Altân-bey” (Prințul aurului) – a primit o zestre uriașă, alcătuită din cai, trăsuri, vite, stupi, vii, case în București, *suflete de țigani* robi, moșii și bijuterii, constând în: o cunună de diamante, un *left* (colier sau medalion) cu

diamante și smaralde, cinci perechi de cercei cu diamante, smaralde, mărgăritare, rubine și *balasuri* (specie aparte de rubine, de culoare violetă), trei perechi de brățări, nouă inele cu pietre scumpe, douăsprezece șiraguri de mărgăritare mari, două lanțuri de aur „fiecare de cinci sute de *dramuri*”. La fel de bine au fost înzestrate, la măritiș, și celelalte șase surori ale Stancăi [16, p. 15].

Când își însură doi dintre feciori, Vodă Brâncoveanu „le dădu daruri să ducă miresele, și încep iar *lefturile*, *ghiordanurile* (șiraguri de pietre scumpe), cerceii, inelele, lanțuri[le] de aur greu cu nasturi de diamante, și sălbi, și ținte de ișlic și *cățuni* (cizmulțe) cu mărgăritare și smaragduri”.

După ce făcuse aceste daruri odraslelor sale, Constantin Vodă încă mai avea „patrusprezece lăzi – în care, sunt, cu *ocalele* – aurul și argintul și, cu pumnul, așa, în neștire, pietre prețioase, diamante, rubine, smarande, perle, safire, turquoises, *balase*, mărgean și chihlimbar”, pe care, pentru siguranță, le păstra la Brașov.

Dar, alte asemenea lăzi cu bogății avea domnitorul depozitate în *culele* sale din țară. Între oamenii de acum mai bine de trei veacuri, circula legenda că „ușile [lor] sunt închise cu lacăte vrăjite, încât trebuie să atinse cu *iarba-fiarelor*” (o buruiană rară), altfel nu puteau fi descuiate [4, p. 683].

Nu numai domnitorii își înzestrau cu mărinimie fetele, atunci când se căsătoreau, ci și alți oameni avuți, bineînțeles, fiecare după puterile lui. De pildă, în ianuarie 1711, popa Hierea – care construisese Biserica cu Sfinți din București [13, p. 255] – i-a dat ca dotă, fiicei sale, între altele: o pereche de cercei de aur împodobiți cu mărgăritare și rubine, două inele de aur, *bani de cap*, o cunună de argint, șase șiruri de mărgăritare, zece șiruri de *mărgean*, și o blană scumpă, având nasturi *bătuți* în mărgăritare. Foaia de zestre a fetei se încheia cu obișnuita, pe atunci, formulă: „De la noi puțin, iar de la Dumnezeu [mai] mult” [4, p. 685].

În vremurile vechi, lista bunurilor ce alcătuiau dota unei fete era consemnată într-un document ce se numea *foaie de zestre* (multe asemenea hârtii se păstrează și azi, în colecțiile arhivelor), întocmit, mai totdeauna, de tatăl tinerei,

iar viitorul soț trebuia să ia cunoștință de ea, încă înainte de momentul căsătoriei, spre a-și arăta mulțumirea față de cel ce avea să-i fie socru [16, pp. 15-16].

Ne vom convinge din nou că amanetul nu este o afacere inventată în zilele noastre. În 1726, simțind că i se apropie sfârșitul, Maria, fiica logofătului Radu Greceanu, și-a scris *diata* (testamentul), în care recunoștea că rămăsese datoare la câțiva bucureșteni de la care împrumutase bani, drept care le lăsase acestora *zalog* (garanție) niște *scule*: anume „o pereche de cercei cu picioare de *balas* și lumini de *zmaragd*”, o alta, „cu lumină de *balas* și cu câte trei picioare de mărgăritar” și nouă șiraguri de mărgăritare [16, pp. 24-25].

Abia în 1734, se vorbește, la București, despre un ceasornicar: purta nume străin și era cunoscut ca „Batista *ceasnicarul*” (sau ca Baptista Vevelli [17, p. 90]), locuitor al mahalalei Săpunarilor, care, potrivit opiniei unor istorici, ar fi instalat, în 1691, din voința lui Vodă Brâncoveanu, orologiul de pe clopotnița bisericii de la vechea Curte Domnească [13, p. 280].

În 1736, este menționat, în București, giuvaiergiul german Schlitter [17, p. 193].

Este știut că, în 1763, Curtea Domnească de la Iași avea propriul ceasornicar [10, pp. 113-114].

Pe la 1770, zlătarii de la noi confecționau, după moda turcească *ghiuluri*, *fulii* (bijuterii în formă de floare) cu diamante și safire, *paftale* și cercei cu peruzele, *zarfuri* pentru *felegene* (suporturi filigranate pentru ceștile de cafea sau ceai). Observăm că toate aceste articole de preț purtau, cu îndreptățire, nume turcești [13, p. 102].

În noiembrie 1772, când și-a măritat fata cu spătarul moldovean Tudorache Balș, boierul valah Pârvu Cantacuzino a înzestrat-o cu avere mare, între care și aceste *scule* de preț: „un soare cu diamanturi; un *ghiordan* cu diamanturi; trei perechi de cercei (două cu câte un picior de smarand și una cu picior de zamfir și cu aripi de diamanturi); o țintă pe ișlice cu diamanturi; o pereche *paftale* cu diamanturi; 10 șiruri de mărgăritare; șase inele cu diamante, robine, smarande; alte trei perechi de *paftale* (una de chihlimbar, alta de sadef, cu câte un robin la mijloc, alta de argint, poleite)” [4, pp. 683-684].

În 1775, pe timpul lui Alexandru Vodă Ipsilanti, un document menționează din nou breasla aurarilor și argintarilor, cunoscuți ca *cuiumgii*, sau *cuiungii*, și îndatoririle starostelui corporației, ce purta titlul de *cuiumgi-bașa*: în special, pedepsirea celor „ce vor cădea în vină pentru schimbatul [necinstit al] aurului, argintului și a altor giuvaieruri” [18] (această atribuție își avea rostul ei: câteva decenii mai târziu, cu complicitatea unui profesor de chimie, un zlătar scăpat de sub control a falsificat monede). Tot *cuiumgi-bașa* era cel care vindea membrilor breslei *săricica* (șoricioaica) necesară pentru lucrul lor [10, p. 154]. Considerând foarte important rolul aceluia *staroste*, următorul domn, Nicolae Vodă Caragea (1782-1783 [6, p. 295]), îl numea el însuși, fără a lăsa să fie ales de membrii breslei [19]. Deși existau aurari și argintari în toate localitățile importante ale Valahiei – în Moldova, lucrurile stăteau la fel –, către 1800, unele articole erau comandate la meșterii din Transilvania. Totodată, în acei ani, începuse „concurența străinilor în interior” [10, p. 154], spre paguba meșterilor de origine românească.

În septembrie 1780, o „D.[oamnă] Știrboaica” – boieroaică olteancă, din familia Știrbei [20] – cerea ajutorul Casei de negoț *Hagi Pop*, de la Sibiu, „pentru un ceasornic *de dres*” [21, p. 4], pentru că respectivul negustor ardelean era cel ce adusese, din țările Occidentului, acele ceasornice „bune de purtat la sân” [22, p. 83].

În acei ani, în Moldova, evreii reapar în documente, însă secretarul francez al lui Alexandru Vodă Mavrocordat îi considera „meșteri proști de [...] ceasornice” [23].

Revenim în Valahia. În iulie 1786 [13, p. 388], „Lady Craven, deșteaptă engleză, viitoarea *margrafină* de Anspach-Bayreuth, când trece pe la București și este invitată la masă de Mavrogheni-Vodă, trece în ziarul său de călătorie frumusețea furculițelor, ale căror mânere de aur erau bătute cu pietre scumpe și, tot așa, și sfeșnicele care lumineau masa” [4, p. 680].

În noiembrie 1792, Mihai Vodă Suțu dăruia francezului Fonton un ceasornic de aur, pentru că acesta se oferise să construiască, mai ieftin decât inginerul prusac Richter, niște depozite pentru acele „contribuții în natură” destinate armatei otomane [17, pp. 188-189].

În 1796, biv vel *comisul* Stanciu Șușescu solicita Casei de comerț *Hagi Pop* „un ceasornic bun de purtat în sân, [din acelea] bune, englezești” [21, p. 32] (după 5-6 ani, un alt înalt slujbaș valah, *slugerul* Costandin Vișoreanu, solicita, tot de la Sibiu, ca daruri, pentru soția sa Irinița, niște *paftale*, un ceasornic „și un lăntuș de aur, *zarif*, subțire” [21, p. 38]).

La începutul secolului XIX, documentele menționează, ca entitate separată, breasla argintarilor, care-l avea ca *patron* pe Sfântul Spiridon, ce era prăznuit, de membrii ei, la Biserica Spirea Veche [4, p. 744].

La orele prânzului, „într’o marți, la 14 Octombrie 1802, când bucureștenii se pregăteau să primească pe Constantin-Vodă Ipsilante, care venea cu Domnia nouă de la Constantinopole”, pământul a fost zguduit de un cutremur teribil, ce a durat zece minute, dărâmand multe clădiri și doborând etajul de sus al semețului Turn al Colței, clopotnița bisericii cu același nume, „care era podoaba orașului, cu ceasornic” [4, pp. 350-351] (din punctul de vedere al acestor dotări – datorită vecinătății cu avansata Polonie [7] –, Moldova nu era în urma Valahiei: cu un secol și jumătate înainte de tristul eveniment evocat mai sus, călătorul sirian Paul de Alep admira, la Iași, ceasornicul Bisericii Trei Ierarhi [4, p. 118]).

În *catagrafia* (recensământul) din 1804, printre meșterii din București, apar: giuvaiergiul evreu Eliazar Samdangiul, argintarul venețian Angelo Sforza și ceasornicarii Jekelius (sas), Fuchs (german) și Vincenzo Savonier (venețian) [17, p. 206].

În 1805-1806, în socotelile administrației de la Iași, apărea „un ceasornic de aur cu diamanturi și mărgăritare, ce s’au cumpărat de la Nicola Dimitriu, pentru trebuința Curții” (Domnești) [10, p. 113].

„La un bal dat de Constantin-Vodă Ipsilante generalui Sébastiani și soției sale, născută marchiză de Coigny [...], deșteapta franceză, știind bine că nu va putea să se ia la ntrecece cu Brâncovencele, Bălăcencele și [cu] alte boieroalice muiate’n aur și’n pietre scumpe, venise la balul dat în cinstea ei îmbrăcată în alb și fără pic de giuvaierică, nici la piept, nici la cap, nici la brâu” [4, p. 681]. Aceste lucruri se petreceau în iulie 1806, când Horace Sébastiani, noul ambasador francez la Înalta Poartă, trecea prin București, spre a-și lua în primire postul de la Constantinopol [24, p. 148].

În primii ani ai noului secol, în Țările Române, diplomația economică a marilor state europene – ce-și începuse lucrarea încă de la finele veacului anterior, când tatonările arătasera că, la București, ar exista un anumit interes pentru „bijuteria de mică valoare, pendule [și] ceasornice” [4, p. 469] – continuă. Pe de altă parte, în 1814, Fornetti, consulul francez la Iași, îi scria superiorului său de la Paris: „Comerțul de import e puțin însemnat în această provincie. Acelea din produsele Franței care s’ar desface mai ușor deocamdată, dar în cantitate mică, ar fi [...] unele articole de bijuterie” [22, p. 135].

Cu ceva ani înainte, agentul Republicii Franceze la București notase că aici „domnește un lux dezmațat” [24, p. 134], iar, pe la 1800, Charles Flûry, consulul acelei țări în Valahia, atrăgea, cu onestitate, atenția amatorilor de produse de lux de la noi, că înșiși „negustorii francezi vând ceasornice franceze cu falsă indicație de fabrică engleză” [22, p. 99] (mărfuri contrafăcute).

Prin 1820, breasla bucureșteană ce cuprindea argintarii și giuvaiergii – dar și pe unii care încă își mai spuneau *cuiumgii* –, se numea „companie” și, pentru a-și putea desfășura activitatea, fiecare membru plătea anual o taxă (*patentă*) de 14 *taleri*. Tot atunci, în oraș, erau menționați trei ceasornicari de origine armeană [13, p. 271].

În martie 1821 [24, p. 174], când Tudor Vladimirescu a intrat în București, pandurii săi au început „să scoată la iveală prada lor de tot felul, culeasă în drum, până și ceasornice” [17, p. 227].

Pe la 1835, când Mahmud, Sultanul Turciei, a făcut, pentru întâia oară, românilor, onoarea de a veni personal până la Dunăre, Alexandru Vodă Ghica, domnitorul de la București, a amenajat la Silistra, ca loc de întâlnire cu înaltul oaspete, un cort bogat împodobit cu covoare persane, mobile scumpe, dar și cu „ceasornice cu muzici” [25, p. 165].

Tot pe la 1835, Colegiul Sfântul Sava (pe locul căruia este acum edificiul Universității [26]) avea „cel mai frumos orolog[iu] al Capitalei” – deci, în oraș, existau și alte ceasuri publice, însă nu știm unde se găseau –, ne spune Iosif Genilie, profesor de geografie și *hronologie* (istorie) la acea școală [27].

„Ora turcească”. Este bine de știut că, în acea perioadă, ceasurile din Principatele Române și din celelalte țări aflate sub influența Imperiului Semilunii nu arătau ora cu care suntem obișnuiți, ci „ora turcească”, cu alte cuvinte, 3 „ceasuri turcești” însemnau ora 8 a dimineții [25, pp. 60-61; 28, p. 270 (note)]. Acest lucru are ca explicație faptul că „ziua turcească” începea odată cu prima rugăciune a musulmanilor (*fajr*), care are loc când se ivesc zorii zilei [29]. Abia în 1840 s-a renunțat la „ora turcească”, trecându-se la ora Occidentului, pe care o folosim și acum [30].

În primăvara anului 1838, publicația bucureșteană *Cantorul de avis și comers* îi menționa pe argintarii Alexie Sachelarie, Manole Gheorghiu, Gheorghie Stole și Ion Grigoriu, care mergeau la Zimnicea și, „de acolo, la Turcia” [28, p. 148], cu afaceri.

Deși, în București și în celelalte mari orașe, își desfășurau activitatea numeroși meșteri giuvaiergii, în perioada 1840-1870, în țară au fost importate bijuterii în valoare de peste 1,5 milioane de *piăștri* [31, p. 82]. Un caz aparte de comerț cu articole scumpe aduse din afară a desfășurat negustorul itinerant ungar M. Boițiți, care, în 1846, instalat într-o casă mare de pe Podul Mogoșoaiei, aducea „la cunoștința înaltei nobilimi și cinstitului public că [a] adus felurimi de giuvaiericale și lucruri de aur de la Viena și Paris, pentru cavaleri și dame” [28, p. 101].

Importurile au continuat și în următorii ani. Spre exemplu, doar în Capitală, în 1880, au intrat cantități semnificative de bijuterii de aur, platină și argint, cu sau fără pietre scumpe, orfevrărie de argint, ceasuri și cronometre de buzunar de aur și argint, pendule din bronz și marmură, pendule deșteptătoare de ținut pe masă, diverse furnituri pentru ceasornicărie [32]. Pentru toate aceste mărfuri de lux erau stabilite taxe vamale clar diferențiate [33, p. 23].

În 1896, a luat ființă, la București, Societatea lucrătorilor ceasornicari [34, p. 391], o organizație muncitorească inspirată de mișcarea socialistă [35, p. 125].

Spre finele secolului XIX, în urma unei licitații [36], Primăria Capitalei a încheiat contract cu un specialist, care, în schimbul sumei lunare de 160 de lei, avea obligația de a întreține și repara ceasornicele